

Намера аутора је била да историјске догађаје процесе, политичке идеје и покрете, али и личности представи у времену када су се дешавали, настајали или деловали без жеље да их осавременује. Читањем ове студије стиче се свеобухватна, уравнотежена и надасве објективна слика о најважнијим циљевима руске спољне политике на Балкану у немирним и заводљивим деценијама 19. столећа, али и о историјским процесима дугог трајања. Најновија научна синтеза др Славенка Терзића представља изузетно важан допринос изучавању како руске спољне политике на Балкану, тако и проучавању историје Балкана и Европе у 19. веку.

Александар П. Растовић*

Српска академија наука и уметности
Историјски институт
Кнеза Михаила 36/II
11000 Београд

УДК 091=163.41

Светлана Томин, *Где је Буђановачко јеванђеље?*,
Порекло и судбина једне рукописне књиге, Академска књига,
Нови Сад, 2021, 214 стр.

Књига представља до сада најобухватнији приступ научног трагања за Јеванђељем за које је речено у запису писара презвитера Вука да је настало на основу предлошка штампаног у штампарији Црнојевића. Покренута су бројна питања која се плету око ових тема. Она су утолико теже решива с обзиром на то да не постоји нити један сачуван примерак штампаног јеванђеља из цетињске штампарије нити рукописно јеванђеље названо по месту настанка Буђановачко, које је у међувремену незнано како нестало. Ова двострука загонетка чини окосницу теме књиге у настојању да се изложе досадашње чињенице и да се укаже на претпоставке и путеве који би довели до новог појављивања ових драгоцених јеванђеља.

*aleksandar.rastovic@iib.ac.rs

Књига С. Томин испуњена је детаљима о постојању Јеванђеља чије штампање је приредио у цетињској штампарији Макарије, највероватније 1496. године. У запису презвитера Вука који је навео да је за настанак свог преписа 1548. године користио као предлогак јеванђеље које је настало према изводу и узору Црнојевића и које је штампао Макарије: „Си извод от форми Црнојевич, от сложенија Макаријева”. За невољу, није сачувана нити једна страница штампаног примерка *Цетињској јеванђеља*. Од *Буђановачкој јеванђеља* ипак је остало 27 фотографија које је начинио Ђорђе Радојичић. У поглављу књиге под називом *Рукопис. Историјат*. *Опис* подробно се износе детаљи око проналаска *Буђановачкој јеванђеља*. Кључна су Радојичићева сведочења који је имао прилику 1937. године да се као службеник Народне библиотеке у Београду задужен за вођење бриге о инкунабулама и старим рукописима сретне са овим јеванђељем. Њему је рукопис Јеванђеља понудио да прода свештеник Лазар Станимировић из Мирковаца код Винковаца, али до погодбе није дошло. У књизи С. Томин као у неком узбудљивом роману, корак по корак искрсавају сазнања одакле се појавило Буђановачко јеванђеље и којим путевима се кретало. Ауторка је у својим трагањима ишла дотле да је установила како је свештенику Станимировићу даривао Јеванђеље пред своју смрт свештеник Младен Ђирић из села Допсина. Пропраћено је и то коме је све Јеванђеље нуђено на продају док га коначно није откупио 1939. године Тома Максимовић, директор „Батиних” фабрика из Борова, и поклатио га патријарху Гаврилу Дожићу приликом његове посете Вуковару и Борову. Ђорђе Радојичић добио је Јеванђеље од патријарха Гаврила на проучавање из којег је исписао белешке и снимио 27 фотографија у намери да напише студију посвећену том рукопису. Иако није написао целовиту студију, он је у неколико наврата објавио краће написе о Јеванђељу. На основу сачуваних Радојичићевих снимака уследили су прилози више проучавалаца које је С. Томин пописала уз осврте на њихове резултате.

Друго поглавље књиге носи назив „О личностима и појмовима везаним за *Буђановачко јеванђеље*”. У њему се налазе поднаслови „О јеванђељу као књизи”, „Буђановци”, „Презвитер Вук”, „Митрополит Лонгин”, „Младен Ђирић”, „Патријарх Гаврило Дожић”, „Тома Максимовић” и „Ђорђе Сп. Радојичић”. У свакој од наведених целина предочавају се подаци којима се било посредно или непосредно обогатују сазнања о *Буђановачком јеванђељу*. Тако се поводом презвитера Вука наводи низ чињеница о писарима са истим именом, али без закључка шта се о њему поузданије зна. Постоје, између осталих, и мишљења да је он био путујући писар који је по наруџбини радио и у удаљеним крајевима. Далеко обимнији део посвећен је Томи Максимовићу, чија судбина је пропраћена не само док је био у Борову и предузимао низ општекорисних акција за унапређење целог краја, него и када је по окупацији Југославије избегао у Београд у коме је постао комесар за избеглице и председник

хуманитарне организације Српског привредног друштва Привредник. Посведочено је да је спасао и збринуо на стотине хиљада избеглица из НДХ, организовао на Ратном острву сахрањивање јасеновачких жртава које су допловиле Савом. Четири дана по ослобођењу Београда Максимовић је ухапшен и на основу изјава Милана Голубовића и песника и амбасадора Марка Ристића осуђен као сарадник са окупатором. Тек 2008. године судски је рехабилитован. Са пуним оправдањем изнети су подаци о Т. Максимовићу, јер његовим гестом што је откупио Јеванђеље оно није завршило негде у иностранству, каква је била намера свештеника Лазара Станимировића уколико неко од домаћих установа или појединаца не би удовољио замашној суми новца какву је тражио.

Поглавље књиге са називом „О преписивању са издања Црнојевића” обрађена је појава која није била ретка, а то је да су се старије штампане књиге користиле као предлошци за рукописне преписе, а да је *Буђановачко јеванђеље* само једно у низу таквих примера. Наведени су бројни примери овакве праксе уз обиље литературе која прати настанак нових рукописа почев од XV па све до XVII века на основу кључних штампаних књига како од инкунабула тако и на основу књига старијег српског штампарства. Многе нерешене загонетке око предлошка са којег је преписано *Буђановачко јеванђеље* изнете су у поглављу „Питање штампаног *Цетињској четворојеванђеља*”. Уз богату литературу, макар само и спомињање овог јеванђеља или непосредних његових проучавалаца, предочена је важност овог питања. Наведени су бројни проучаваоци који су изучавали издања штампарије Црнојевића а да нису знали за јеванђеље које је коришћено за настанак *Буђановачкој јеванђеља*. Потом су набројани проучаваоци који су макар дотицали питање постојања штампаног јеванђеља из цетињске штампарије. Ауторка кроз сучељавање мишљења овако супротних опредељења пажљиво прати изнете ставове проучавалаца и одмерава њихову уверљивост. Посебно су корисни подаци који се помно износе почев од најранијих наговештаја о *Цетињском четворојеванђељу* па све до најновијих времена. Знатан део у књизи посвећен је распореду симболичних представа уз четири јеванђелисте и о дрворезним клишеима који су отискивани у Цетињској штампарији.

Пето поглавље књиге јавља се под насловом „Да ли је *Буђановачко јеванђеље* препис са *Цетињској јеванђеља* штампаног на Цетињу?”. Ауторка наводи да је главни заговорник противљења мишљењу да *Буђановачко јеванђеље* није преписано са *Цетињској јеванђеља*, него са *Влашког четворојеванђеља* из 1512. године. Предочена су мишљења и других научника који су заступали овакво гледиште, као и оних који су имали супротне ставове. Ауторка је спровела и сопствено испитивање одговарајућих места између *Буђановачкој* и *Влашкој јеванђеља* о чему је понудила резултате. Поред свих аргумената са једне и друге стране ипак остаје отворено питање шта је био предлошак *Буђановачком јеванђељу*.

Из шестог поглавља (У потрази за *Буђановачким јеванђељем*. Где би могло да се налази Буђановачко јеванђеље?) као да извире основни смирао читаве књиге. Она је написана како би се покренула научна јавност, али и појединци из непосредног увида у библиотеке да се изнова наведу на трагање у проналажењу овог јеванђеља. Уколико би таква сврха, али не само она, дала непосредне резултате и било пронађено једно или оба јеванђеља – *Буђановачко* и *Цетињско*, онда би ова књига добила још већи значај. Она је по свом обухвату и исцрпној библиографији незаобилазна у свим даљим проучавањима једне у низу загонетки заснованих на откривању српске културне прошлости. Указивањем на чињеницу да се *Буђановачко јеванђеље* налазило до 1950. године у Београду у поседу патријарха Гаврила, а да је после његове смрти постало предмет спора између Српске православне цркве и родбине почившег патријарха, отвара се ново поглавље у трагању за овим рукописом. Зато поднаслов књиге „Шта се десило са оставштином патријарха Гаврила?“ добија на значају да би се расветлиле околности у којима се *Буђановачком јеванђељу* изнова губи траг. Према изнетим изворима остаје отворено питање шта је са библиотеком патријарха Гаврила, која је требало да припадне Цркви, као и са самим *Буђановачким јеванђељем*.

У закључку С. Томин сумира изнете резултате и још једном наводи примере рукописа који су били изгубљени, а да су поново откривени и њихова проучавања добила нови замах. Наглашено је и то да је ова књига настала „на основу радова и грађе два новосадска професора, који су велики део свог интересовања посветили старој штампаној књизи: Ђорђа Сп. Радојичића и Боривоја Маринковића“. У додатку књиге доносе се снимци исписа Ђорђа Радојичића из *Буђановачкој јеванђеља* и свих 27 снимака које је он начинио из овог рукописа.

Књига Светлане Томин говори исцрпно о повезаности две књиге, једне штампане и друге преписане са ње, као и о досадашњим њиховим проучаваоцима, од којих су неки сумњали у постојање изнетих историјских чињеница, што је тражило додатне напоре ауторке да се такви ставови оповргну, у чему је она вишеструко успела.

Томислав Ж. Јовановић*

Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Студентски трг 3
11000 Београд

* tomjovan1@gmail.com